

Miks usundiõpetus on oluline osa iga inimese haridusest?

ANDRES MÄNNART, SA Kolleegium Nõukogu esimees

ARVO HEINMAA, kirjastus Gallus kaasomanik

Meid ümbritsevat maailma, maailma milles me elame, saab tunnetada mitmel erineval viisil. Need erinevad maailmatunnetusviisid kasutavad erinevaid märgisüsteeme, avavad maailma meie ees selle erinevatest aspektidest ja võimaldavad lahendada erinevaid ülesandeid. Kõik need erinevad tunnetussüsteemid on inimkonna ajaloo jooksul arenenud, muutunud ajas ning ruumis, vastastikku teineteist mõjutanud ja tänapäeval moodustavad rikka ja mitmepalgelise tsivilisatsiooni. Nad on jätkuvas muutumises ja nende areng ei ole lõppenud.

Suures plaanis võiks neid erinevaid tunnetusviise nimetada kunstiliseks, teaduslikuks ja religioosseks. Kunstiline maailmatunnetus on mänguline, ta näeb maailma läbi selle vahetu mõju meie meelele ja seda saab väljendada kujutava kunsti, arhitektuuri, muusika või poeesia vahenditega. Kunstiloomingu tehnilised vahendid ei ole piiratud ja seda loetelu võiks jätkata. Kunsti keeles saab inimene väljendada oma tundeid, sellel on võime rikastada meie maailmapilti, teritada meie meeli, luua harmoonilist ja esteetiliselt meeldivat materiaalist elukeskkonda. Kunstilised märgisüsteemid on keerukad ja nõuavad selle kasutajatelt arenenud tehnilisi oskusi. Erinevate kunstivaldkondade algteadmiste koolis omandamise vajadust ei vaidlusta vist küll keegi.

Teadusliku maailmatunnetuse olemust ja selle tähtsust ei ole kaasaja inimesele vaja pikalt selgitada, sest elame ajastul, mil peamiseks ja soovitud maailmatunnetuse viisiks on teadus. Kõik me soovime kasutada toimivaid tehnoloogiaid ja nautida näiteks meditsiiniteaduse saavutusi. Nende inimõtte arengu viljade aluseks on erinevad teadusdistsipliinid. Kuid kas me anname endile aru ka teaduse võimaluste piiratusest? Teaduslik maailmatunnetus vaatleb ja uurib meid ümbritsevat maailma vahetult meeltega või selleks spetsiaalselt valmistatud abivahenditega, milleks on erinevad mikro- ja teleskoobid ning muud vaatlus- ja katseseadmed. Teadus peaks meile andma objektiivse maailmapildi, kuid samas teame, et see objektiivne

maailmapilt on ajas tohutult muutunud koos teaduse ning teadlaste käsutuses olevate vaatlus- ja katseseadmete arenguga. On olnud aeg, mil lapik maa oli vaieldamatuks objektiivseks reaalsuseks, sest inimeste käsutuses olnud tehnilised vahendid ei võimaldanud seda lihtsalt teisiti näha ega tajuda. Teaduse arenedes ja eriti peale esimeste ümbermaailmareiside teostumist ei olnud enam kuidagi võimalik teadusliku maailmatunnetuse reeglite raames väita, et asume lapikul maal. Sai selgeks, et elame kerakujulisel planeedil ja seda ümbritseb ning selle ümber liigub kogu ülejäänud kolmemõõtmeline universum. Tänapäevaks oleme ka sellest „objektiivsest tõest“ loobunud, sest arenev teadus ja üha lisanduvad vaatlusandmed loovad reaalsusest sootuks teistsuguse pildi – planeet Maad ei saa kaasaegse kosmoloogia raames enam kuidagi käsitleda universumi keskpunktina ja kolmemõõtmelisest ruumist on saanud neljamõõtmeline aegruum. Naiivne oleks arvata, et tänapäevaks on teadus avastanud lõpliku „objektiivse tõe“. Alati jääb midagi meie vaadeldava horisondi taha ja ka horisont ise on vaid kujuteldav joon, mis markeerib nähtava ja tajutava maailma piiri. Loogiline on arvata, et nii ruumilise kui ajalise horisondi taha jääv maailm on palju suurem kui teaduslike meetoditega uuritav ja tunnetatav osa sellest.

Aga inimkonda on alati huvitanud ka nähtava või tajutava horisondi taha jääv maailm ja see, kuidas „teispoelse“ maailma sündmused ning jõud võiksid mõjutada meie maailma. Ühel hetkel on paljud meist jõudnud oluliste eksistentsiaalsete küsimusteni: mis oli olemas enne meie maailma algust ja mis on kõige olemasoleva algpõhjuseks, kas maailmal ja minul selles maailmas on mingi sügavam mõte ja eesmärk? Kas lisaks muutuvale ja kaduvale materiaalsele maailmale eksisteerib ka muutumatu ja igavene ideede maailm? Miks peaksime tundma aukartust elu ees ja hoiduma vägivallast? Mis on absoluutne tõde ja kas meil on võimalus seda mingil viisil tunnetada ja kas peaksime selle olemasolusse uskuma? Maailma teaduslik tunnetusviis, mis suhteliselt edukalt annab vastuseid tehnoloogilistele või näiteks meditsiini valdkonda puudutavatele küsimustele, jääb siin vastamisega hätta. Kunstimaailmast leiame võibolla mõningast leevendust, et need küsimused meid pikalt piinama ei jääks, kuid süstemaatiliselt on nendele vastuseid otsinud vaid erinevad usundid ja religioonid, religioosne maailmatunnetus.

Ka religioosne maailmatunnetus ei ole midagi muutumatut või staatilist. Inimkonna ajaloo jooksul on muutunud nii religioosne mõte kui praktikad.

Seejuures ei ole ükski mainitud kolmest maailmatunnetuse viisist isoleeritud, vaid nagu kõik siin maailmas, on nad omavahel seotud ja täiendavad teineteist. Religiooni praktikad kasutavad kunstide keelt ja nii erinevad religiooni- kui teadusfilosoofiad on osa suuremast ja terviklikust maailmapildist. Mitmekülgne haridussüsteem peaks õppurile andma ettekujutuse neist kõigist erinevatest tunnetusviisidest ja nende poolt kasutatavatest meetoditest, praktikatest ja märgisüsteemidest. Kunstiõpetust andes peaksime noortele rääkima ka sellest, et suur osa maailma kunstist on loodud religioosse maailmatunnetuse osana ja õigupoolest on sellest võimatu ka aru saada tundmata religioosseid põhimõisteid ja märgisüsteeme. Usundiõpetuse raames tuleb rääkida ka seda, et paljud suured teadusavastused on tehtud religioosetest motiividest lähtudes ja soovist tundma õppida jumalikke seadusi. Nii ajaloos kui tänapäeval toimuvaid suuri ühiskondlikke ja poliitilisi protsesse on võimatu mõista, saamata muuhulgas aru nende religioosetest motiividest või nende motiivide kuritarvitamisest.

Kokkuvõtteks tuleb veelkord ja eraldi rõhutada, et usundiõpetus koolis loob eeldused maailma paremaks ja terviklikuks mõistmiseks. Ja nii nagu me kunsti- ja muusikaõpetuse programmiga ei soovi igaühest kasvatada maalikunstnikku või heliloojat ja koolimatemaatika või -füüsika ei pea kasvatama ainult reaalteadlasi, nii ei pea ka usundiõpetus tegema igaühest vaga usklikku, konkreetsete religioonipraktikate järgijat või teoloogi. See on igaühe isiklik kutsumus, millise elutee ta valib. Siiski on ühiskonna kohus anda igaühele koolihariduse raames terviklik maailmapilt ja vajalikud navigatsioonivahendid materiaalses ja ideede maailmas oma õige isikliku tee leidmiseks.